Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Česko-německé vztahy v interetnické perspektivě

Jakub Havlíček

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Česko-německé vztahy v interetnické perspektivě

Jakub Havlíček

Vedoucí práce:

Doc. Petr Lozoviuk Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2016 ……

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, Doc. Petrovi Lozoviukovi Ph.D. za jeho cenné rady a trpělivost při vedení práce.

Obsah

1 ÚVOD 1
2 HISTORICKÝ KONTEXT ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAHŮ 4
3 KARLOVY VARY 14
3.1 Středověk 14
3.2 Dějiny Karlových Varů od 14. do 16. století 15
3.3 Dějiny Karlových Varů v 17. a 18. století 16
3.4 Dějiny Karlových Varů v 19. století 18
3.5 Zlatý věk Karlových Varů 19
3.6 Karlovy Vary v období dvou světových válek 20
3.7 Dějiny Karlových Varů po druhé světové válce až do současnosti 23
4. SOUČASNÉ ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY 24
5. ZÁVĚR 40
6. RESUMÉ 43
7. SUMMARY 43
8. PŘÍLOHY 44
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY 47

1 ÚVOD

Obyvatelstvo českých zemí bylo po celá staletí obklopeno německým prvkem. Jedna strana ovlivňovala druhou, obyvatelé nebyli nijak odděleni a žili vedle sebe. I přes rozdíl jazyků si byli blízcí, jednalo se pouze o dvě strany téže mince. Obyvatelé pohraničí si spíše rozuměli s těmi, kteří stáli „na druhé straně“, než s obyvateli vnitrozemí tehdejších Českých zemí díky blízkosti dialektů na daném území. Tehdejší obyvatelé se sami nerozdělovali na „Němce“ a „Čechy“, jednoduše mezi sebou spolupracovali, žili celý čas poklidně vedle sebe, a pokud členové jedné strany přišli s nějakou invencí, druhá strana ji automaticky přejala jako svou. Jako příklad bych zde uvedl změny ve středověkém zemědělství a efektivnějším využívání krajiny a orné půdy. Nikdo neměl tendence se nějak vymezovat, poukazovat na rozdíly mezi „námi“ a „jimi“. Během historických událostí se České země začleňovaly do politických zájmů zemí, kde se mluvilo německy. Ať už byly Čechy součástí Svaté říše římské národa německého nebo následně Rakouského císařství, vždy byli její obyvatelé fungovat vedle sebe společně.

Tato klidná doba však záhy po revolučním roce 1848 skončila. Členové obou národů se začali dožadovat svých práv, chtěli se sjednotit v rámci své země a nechtěli být součástí země jiné. Oba národy poukazovaly na právo národa na sebeurčení. Nacionální snahy obou národů postupem času sílily a na povrch vyvstávaly rozdíly obou stran, které byly rovněž určující. V tomto případě mám na mysli hlavně rozdíly a požadavky v politické sféře, kdy se začínaly projevovat třenice hlavně mezi politickými představiteli české a německé strany. V každodenním životě se prohlubující se rozkol zatím nijak neprojevoval.

Pro česko-německé vztahy byl naprosto klíčový rok 1866, kdy došlo k definitivnímu rozkolu mezi Čechy a Němci a jejich další spolupráce nebyla již dále možná. Karlovy Vary však byly výjimkou, téměř celé město bylo německé a nadále jím také zůstalo. Od roku 1848 až do roku 1918 zůstávalo město klidné, konzervativní a poněkud stranou od všech revolučních událostí, které v Evropě probíhaly. Až vznik Československa přinesl do města větší české

tendence, které se zde začaly postupně projevovat, i když většina obyvatel byla stále proněmecká a dávala svým jednáním dostatečně najevo svou příslušnost a obyvatelé, respektive jejich politická reprezentace stála v opozici vůči Čechům. Ve třicátých letech se obyvatelé Karlových Varů jasně přikláněli k Německu, během druhé světové války bylo celé Karlovarsko součástí Německé třetí říše a zdejší obyvatelé byli zprvu z připojení k Německu nadšeni.

Když po druhé světové válce došlo k odsunu německy mluvícího obyvatelstva, celé město se proměnilo. Německé Karlovy Vary se staly českým městem, jakožto i celé Československo odstranilo celý německý prvek, který na území Čech byl a stalo se tak čistým národním územím. Z obyvatel, kteří si byli blízcí se velmi rychle stali cizinci, kteří byli odděleni hranicí, která formulovala jejich vztahy v budoucích letech. Celá česko-německá historie byla rychle překryta nenávistí vůči Němcům, které je potřeba potrestat za rozpoutání druhé světové války. Tyto nálady však panovaly v celé Evropě, nejen v Československu.

Ve své bakalářské práci jsem se rozhodl nastínit dějinnou historii česko-německých vztahů. Nejdříve jsou v mé práci popsány česko-německé vztahy spíše obecně v kontextu historie obou zemí. V této kapitole jsem se zaměřil spíše až na události od 19. století, kdy bylo formování česko-německých vztahů největší a došlo k událostem, které nenávratně změnily jejich podobu. Následně jsem se zaměřil na historii a proměny vztahů na příkladě Karlových Varů, typicky německého města, které se českým stalo až po roce 1945, kdy došlo k odsunu německých obyvatel. V poslední části přikládám několik výpovědí obyvatel Karlovarska či přímo Karlových Varů, které mají nastínit nejen současné vnímání Německa, ale také retrospektivní pohled do minulosti z pohledu dotazovaných. Ne všichni mají události, jako byl odsun v živé paměti, ale vědí o nich díky tomu, jelikož jsou tyto události v podobě rodinných příběhů, které jsou sice podbarvené osobním vnímáním, ale stále jsou tak autentickým svědectvím, které má vypovídající hodnotu o tom, co se na našem území dělo v minulosti. V této kapitole se nachází šest velkých výpovědí, které jsem sepsal na základě informací z rozhovorů, které jsem

s informátory vedl. Jednalo se o otevřené dialogy, kdy jsem nejprve položil otázku a poté nechal informátora volně mluvit. Do rozhovoru jsem se vložil pouze tehdy, když informátor příliš odbočil od daného tématu, což se však příliš nestávalo a je nutno říci, že některá odbočení přinesla další zajímavé informace, které jsem pro svou práci použil. Informátory jsem neuváděl pod jménem, avšak je potřeba jim poděkovat za čas, který se mnou byli ochotni strávit a poskytnout mi informace o své minulosti a současně rozšířit mé hranice znalostí dané tématiky.

Téma bakalářské práce jsem si vybral, protože jsem se na Karlovarsku, respektive v Chebu narodil a v Karlových Varech jsem studoval a žil, tudíž mám o městě hrubý přehled a přišlo mi správné se tomuto tématu věnovat více do hloubky. V rámci mého středoškolského studia na gymnáziu jsem rovněž vypracoval několik prací na téma Karlových Varů především v oblasti karlovarského umění. V hodinách výuky dějepisu jsem zpracoval „Baroko v Karlových Varech“ a také „Secesi v Karlových Varech.“

K tomuto tématu mám také osobní vztah, jelikož několik členů mé rodiny pochází ze smíšených manželství a rovněž mám příbuzné v Německu, kteří sem kvůli vládě komunistů emigrovali a následně neměli potřebu se zpět do Čech vracet. Také z tohoto důvodu jsem se rozhodl zpracovat toto téma, abych získal další informace a znalosti nejen od členů mé rodiny, ale také od dalších lidí, kterých se německá entita přímo dotýká. Téma je pojímáno hlavně z české strany. Informátoři mají v Německu mnoho příbuzenských vazeb, ale až na jeden případ se všichni narodili v Česku a žijí zde dodnes.

2 HISTORICKÝ KONTEXT ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAHŮ

Sousedství Čechů a Němců bylo vždy propojeno velice úzkými vazbami. Jejich blízkost se dala vyjádřit hlavně skrze kulturu. (Seibt, In: Lozoviuk 2012, 221). Na druhou stranu je zde budoucí rozkol o to více viditelný. Jak uvádí Ferdinand Seibt: „…ve srovnání konfliktu mezi Čechy a Němci bledne i legendární německo-francouzské dědičné nepřátelství, nemluvě o německo-dánském hašteření o kajky a líny.“ Češi byli těmi, kteří považovali Němce za své úhlavní nepřátele, kvůli kterým se nemohli jako národ plně realizovat. (tamtéž, 221).

Německý národ prošel procesem formování skrze německé státy především díky napoleonským reformám a vlasteneckému protinapoleonskému odporu (Křen 2013, 45). Národotvorný proces, tzv. „Nationswerden“ zrodil nový německý národ, a to hlavně kvůli pruskému vlivu, který byl na tehdejším německém území na počátku 19. století rozhodující. Oproti západním státům, jako bylo například Prusko nebo Francie, kde stát předcházel národ a byl tak hlavním národotvorným činitelem (tamtéž, 46) se v případě národa německého stal pravý opak, tudíž nejdříve musel vzniknout samotný národ, aby posléze mohl vzniknout samostatně fungující německý stát. Pojmy jako němectví nebo rakušanství tehdy neměly takový význam jako později. Tehdejší němectví bylo pojmem spíše jazykovým, kulturním a duchovním, nežli sociálním, ekonomickým a politickým (tamtéž, 52). Na pohraničních územích, později označované jako Deutschböhmen[1], kde bylo německé obyvatelstvo promícháno s českým, byl německý prvek silnější, než v rakouských zemích.

České obyvatelstvo v rámci habsburské monarchie procházelo v 16. - 18. století obdobím stagnace. Z původně prosperujícího hospodářského celku se tak stala pouze provincie habsburské říše a české země tak ztrácely svůj tradiční národnostní ráz, který byl určován vlivem českého živlu (tamtéž, 55).

[1] Deutschböhmen - území západních a severních Čech v minulosti obýváno hlavně německým obyvatelstvem

Čeština, která byla ještě v 17. století vyspělým jazykem, v této době klesla na primitivní úroveň a centrum jejích nositelů je především na venkově. Dochází tak k celkovému úpadku českým zemí, jejichž obyvatelstvo se stalo pouze poddanskou vrstvou v rámci celé monarchie a navrch, co se týče hlavního vlivu na veřejný život, získává německá menšina žijící v českých zemích. Češi se tak jako podobné menší národnostní celky stali pouze torzy a zbytky národů, podobně jako například Bretoňci nebo Baskové (tamtéž, 56). Zde je nutno podotknout, že se stagnací v 16. - 18. století se potýkala celá tehdejší střední Evropa, nebyla to jen otázka českých zemí.

Reformní a centralizační snahy osvícenského absolutismu Marie Terezie, Josefa II. a později metternichovského absolutismu v sobě neměly téměř žádný uvědomělý germanizační koncept. Cílem byla spíše vize německy mluvícího státu, který je nezávislý na Německu a současně měly být, v rámci monarchie, její národnostně neutrální elity pojítkem etnické směsi obyvatel (tamtéž, 57). Absolutismus se prosazoval a upevňoval skrze státní reformy, ale také díky válkám v neposlední řadě růstem měst, která se stala centry společnosti a vývoje. Ve městech došlo k rozvoji němčiny, která po baroku nahrazuje mrtvou latinu, smíšenou s francouzštinou. Nové společenské vrstvy potřebovaly lepší komunikační tok, než latinu, a tak se do popředí dostal německý jazyk (tamtéž, 58). Nově vzniklé třídy vytvořily specifickou národnostní podobu společnosti - a to německou. Každý, kdo společensky postupoval, si musel osvojit „německé mravy“ (tamtéž, 58) a německý jazyk. V roce 1812 byla němčina prohlášena státním, úředním a také „národním“ jazykem Rakouska. Neněmecké obyvatelstvo se muselo asimilovat. Buď úplně změnilo národnost, nebo se stalo obyvatelstvem bilingvním[2]. V českých zemích se tak začalo mluvit speciálním česko-německým žargonem, tzv. kuchelböhmisch (tamtéž, 58). Tímto dialektem komunikovali hlavně lidé z nižších vrstev. Stále se nejednalo o vnucování jazyka, jednotliví lidé si němčinu osvojovali, jelikož ji potřebovali ke každodennímu životu.

[2] mluvící dvěma jazyky současně

V letech 1750-1850 došlo k největšímu rozmachu německého živlu v Čechách, na Moravě, dále ve Slezsku, Sedmihradsku a východních Alpách. V českých zemích byly tehdy 4 miliony obyvatel a v této době zde docházelo pouze k malým přesunům obyvatel ve prospěch německého živlu. Došlo k tzv. Überschichtung, neboli převrstvení společnosti (tamtéž, 60). Elity tehdejší společnosti si osvojily němčinu. Jejich členové žili německou kulturou a životním stylem a cítili se součástí německého prostředí, což nutně vedlo překrytí početní převahy těch obyvatel, kteří žili českou kulturou. V rámci česko-německého soužití se německý prvek stává tím, který určoval způsob žití. Zároveň jeho vliv odděloval ty, kteří byli výše na pomyslném společenském žebříčku, a rovněž český prvek postupně tlačil do pozadí. Posledními nositeli české kultury byli obyvatelé venkova. Podmínky tehdejší doby byly stejné jak pro české, tak i pro německé celky. Němečtí rolníci žili ve stejných podmínkách jako ti čeští, města s českou většinou byla stejně zaostalá jako ta, kde dominovala většina německá. Úpadek Čechů nijak neprospíval rozkvětu Němců.

Na přelomu 18. a 19. století bylo v českých zemích na tři miliony obyvatel. V éře biedermeieru se poprvé začínají objevovat čeští obrozenci a buditelé. Tito lidé byli bilingvní a kulturní statky, které konzumovali, byly buď přímo německé, popřípadě Německem zprostředkované (tamtéž 62). Německé národnostní celky vnímaly ty české poněkud jinak, než ostatní Slovany. České obyvatelstvo mělo za vzor spíše německou realitu, dle které později formovali české hnutí - byla zde silnější konzervativnější stránka věci a hnutí jako takové mělo hlavně ze začátku nejblíže k feudálnímu táboru, církvi a stavům (tamtéž, 64). Pojmem čechismus je zde chápan odpor lidových vrstev inteligence proti překážkám, které bránily jejich společenskému vzestupu, a zároveň byl pro mě útočištěm před blížícími se společenskými změnami, ke kterým následně došlo.

České hnutí bylo roku 1813 kulturní, nepolitické a zaobíralo se jazykovým sebeurčením. Tehdy patřil český národnostní prvek k těm, které se řadily mezi rozvojové. Česká emancipace narážela na konfrontaci s rakušanstvím. České hnutí vytvořilo svébytné a originální hodnoty tam, kde

byly německé vlivy přetvořeny (tamtéž, 65). Tehdejší české prostředí se začalo vyznačovat vyšší národní aktivitou, než tomu bylo v prostředí německém.

V první polovině 19. století panoval mezi českým a německým hnutím mír. Členové ani jedné strany se necítili nijak ohroženi. V německy mluvících městech byl živý společenský život. Hlavní náplní českého hnutí byla sice odluka od němectví, zprvu jazyková a kulturní, nebylo zde však citelné žádné národně mířené nepřátelství či odpor. Tehdejší stěžejní programový projev českého hnutí byl vyjádřen skrze dílo Františka Palackého, které neslo název „Dějiny" a bylo německy vydáno roku 1836 (tamtéž, 73). V díle není prozatím nijak patrný střet ani možné konflikty mezi jednotlivými stranami. V této době se v české společnosti objevovala orientace na Rusko, tzv. panslavismus[3], který byl kritizován především Karlem Havlíčkem. Vzniká tak myšlenka austroslavismu[4], kde mělo být Rakousko centrem neruských Slovanů. Jednalo se o nepolitickou iluzi, která nebyla proveditelná kvůli přílišným vazbám s Německem a celkově se jedná o scestnou myšlenku (tamtéž, 79). Spisovná čeština byla již plně etablovaná, nyní šlo o její uplatnění ve školách, státě a společnosti, následně také její uznání v českých zemích vedle němčiny jako druhého jazyka.

Česky vydané Palackého „Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě[5]" přinášejí zásadní názorový posun - není zde již syntéza českého a německého prvku, celá česká historie je založena na sporu s Němci (tamtéž, 86). Dochází tak k novému pojímání vztahu obou národních celků a tato národní filozofie měla být platná i v budoucnu. I přes začínající odluku se tyto myšlenky nijak neprojevily v každodenním soužití. Postupem vstupují obě národní hnutí, jak české, tak německé, na pole politiky, kde se však kvůli konzervativnímu absolutismu ani jedno z nich nemohlo plně uplatnit. Místo politiky se tak představitelé hnutí realizovali skrze literaturu či publicistiku. Národní zájmy obou stran sice nebyly v souladu, byly odlišné, ale zároveň se

[3] idea spojení slovanských národů koncipovaná v několika podobách, z nichž jedna předpovídala hegemonii Rusů

[4] politická koncepce zviditelnění, existence a zabezpečení slovanských národů v habsburské monarchii

[5] originál vydán roku 1896

shodovaly ve vymezení vůči třetí straně, kterou byl absolutismus nebo popřípadě ruské samoděržaví (tamtéž, 87). Dle soudobého cítění nevedl česko-německý vztah k vítězství anebo podrobení jednoho národa druhým, ale ke smíření mezi nimi. Ani jedna ze stran se nechtěla nechat pohltit jedním nebo druhým kolosem, možné ohrožení bylo na denním pořádku. Pokud by se tak stalo, byl by v případě Ruska jeho vliv mnohem dalekosáhlejší, než v historii byl.

Do revolučního roku 1848 německý národnostní celek vcházel s absencí tradičního centra státotvorného procesu a sám se často srovnával s Francií nebo Ruskem. Německý národ se měl realizovat právě mezi těmito dvěma zeměmi. Následně bylo proto zřízeno národní zastupitelstvo (Vorparlament) ve Frankfurtu, kde od května 1848 zasedal i řádný celoněmecký parlament (tamtéž, 89). Tento tzv. Frankfurtský parlament postupem času přijal menšinové či národnostní záruky, jako byla jazyková práva aj. Na tomto příkladu lze velmi dobře vyjádřit tehdejší proněmecké národní názory. Jako příklad uvádím Moritze Arndta[6], podle kterého nemají obyvatelé českých zemí nárok na samostatnost z historických důvodů, žijí totiž ve středu území, které je po tisíciletí německé. Členové německé levice požadovali rovnost občanských práv za dostačující. Marx a Engels se na druhou stranu otevřeně vyslovili pro asimilaci ve prospěch Německa. Češi v březnu 1848 vznesli požadavky na zákonem zaručenou národnostní rovnoprávnost. Českým vzorem se stali Maďaři, kteří razili koncept dualismu[7]. Českým programem se stal trialismus, tedy myšlenka na rozdělení území na rakousko-uhersko-české, které mělo být založeno na historickém právu (tamtéž, 95).

František Palacký byl také v roce 1848 pozván do Frankfurtského parlamentu. Češi se měli rozhodnout, zda se stanou součástí velkého národního celku jako národní menšina anebo získat nároky malého národa, ale s možnými riziky (tamtéž, 97). Palacký ve svém „Psaní do Frankfurtu“ vyjádřil nesouhlas se začleněním českých zemí do Německa. Čechy prezentoval jako svébytný a samostatný národ, který v německém národním

[6] 1769-1860, německý patriotický autor a básník

[7] myšlenka rozdělení Rakouské monarchie na západní část s převahou německy mluvícího obyvatelstva a na část východní s převahou Maďarů

státě nemá co dělat a Palacký staví proti frankfurtské vizi střední Evropy alternativu - Habsburská říše se měla změnit v samosprávnou asociaci malých středoevropských národů společně s Rakušany, Maďary nebo Poláky.

Čeština se dostala do popředí zájmů v českých zemích (tamtéž, 102). Pořádaly se jazykové kurzy a docházelo k rychlému počešťování. Nejrychleji byla počeštěna Praha, čímž konečně vzniklo pravé národní centrum. V pohraničí se změnil pohraniční ráz poté, co se ke slovu dostaly i širší vrstvy obyvatel, které nebyly čistě německé. Vídeňský tisk však rozšíření češtiny líčil jako triumf slovanského barbarství, jež ohrožuje rakouskou kulturu (tamtéž, 109).

V rámci politické sféry docházelo k uvědomování si vzestupného trendu obou stran. Frankfurtský parlament a jeho členové v Češích vyvolával obavu z „utonutí v německém moři“ a na druhou stranu v Němcích budil český státoprávní kurz nedůvěru. Češi s Němci tak již nebyli schopni na politické úrovni dále koexistovat a vznikla tak německá myšlenka purismu, což znamená odluka od Čechů. Češi odmítali Frankfurtský parlament a Němci Český sněm. Česká představa autonomie v rámci habsburské monarchie se naprosto ve všem rozcházela s německou touhou po sjednocení v jednotném národním státě. (tamtéž, 112). Politický konflikt byl také způsoben tím, že český nacionalismus se ubíral spíše doprava oproti německému nacionalismu, který měl spíše levicové tendence.

V létě 1848, přesněji 28. srpna, byl uspořádán sjezd českoněmeckých důvěrníků v Teplicích. Ludwig von Löhner[8] zde předložil návrh na reorganizaci monarchie. Mottem návrhu se stal „rozvod s Čechy“, dále se na sjezdu probíral koncept Velkoněmecka[9], který však nikdy nevešel v platnost.

Mezi lety 1848-1871 se na území monarchie prosadil Bachův absolutismus[10], kdy především v 50. letech došlo k potlačení společenského

[8] 1812-1852, český a německý politik, Němec, jeden z předáků německého národního hnutí v Čechách

[9] jedna z variant sjednocení Německa prezentována v letech 1848-1849, která měla zahrnovat německy mluvící země včetně západní části Habsburské monarchie a Českých zemí

[10] forma vlády v Habsburské monarchii, byla následkem potlačení revolucí z let 1848-1849 a ideově navazovala na osvícenský absolutismus

života a národně-politická emancipace byla v období stagnace a regrese. Velkým přínosem tohoto období bylo vymizení konfliktů. V roce 1866 Otto von Bismarck sjednotil Německo pod Pruskem, dle jeho pověstně koncepce „krví a železem“, v jeho pojetí se jednalo o autoritativní a militaristický způsob sjednocení země.

V druhé polovině 19. století se i přes nacionální předsudky vedl vzájemný obchod, fungovala smíšená manželství. Docházelo k přílivu českých obyvatel na sever do měst, jako byly Most, Duchcov, Bílina nebo Teplice. Z původních obyvatel z roku 1880, kdy jich zde bylo 11 000, posléze vzrostl na 45 000 v roce 1900. Jediným českým úspěchem v rámci česko-německých vztahů před první světovou válkou bylo tzv. Moravské vyrovnání z roku 1905, kdy se moravští Němci vzdali svého privilegovaného postavení v zemském sněmu a Češi zde tak získali většinu.

V letech 1848-1859 došlo k redukci výuky češtiny, potlačení společenského života a české hnutí se muselo věnovat pouze kulturním záležitostem. V roce 1871 byly vydány tzv. fundamentální články, které měly být vyjádřením akceptování rakousko-uherského vyrovnání. Dle článků mělo také dojít k česko-rakouskému vyrovnání, což se však nikdy nestalo, hlavně na základě odporů rakouských a maďarských politiků, kdy hlavními představiteli byli za rakouskou část baron Benst a za Uhry Gyula Andrássy[11]. Došlo tak k porážce české politiky.

Tehdejší česká politika se dělila na několik stran - mezi hlavní patřili Staročeši[12], kteří v zásadě prosazovali pasivní politiku a jejichž představitelem byl František Palacký, dalšími byli Mladočeši[13], kteří se etablovali roku 1874, mezi něž patřil Karel Sladkovský nebo bratři Gregorovi. Dalšími fungujícími stranami byla Agrární strana také Národně socialistická strana a jiné. Pasivní politika prosazovaná Staročechy se zakládala na odmítání účasti na sněmu. Od roku 1873 se začala více prosazovat politika aktivní, a to hlavně po roce 1874, kdy čeští politici vstoupili nejdříve na moravský zemský a poté, v roce

[11] 1825-1890, uherský šlechtic a státník, první ministerský předseda v Uherském království po roce 1867
[12] členové Národní strany, která fungovala v letech 1860-1918
[13] členové Národní svobodomyslné strany - ta byla druhou českou politickou stranou a po roce 1918 se stala nejsilnější v Československu

1878 na sněm vstoupili i Staročeši. Na území Čech byla prosazována Taaffeho[14] drobečková politika neboli politika menších ústupků. Mezi ústupky, které si čeští politici vydobyli, patří například Stremayerova jazyková nařízení, která zajišťovala rovnoprávnost češtiny a němčiny ve vnějším úřadování (Ohlblaum, 145). Další posun k rovnoprávnosti obou jazyků byla Badeniho jazyková nařízení pro Čechy a Moravu z roku 1897, která měla zajišťovat rovnoprávnost ve vnitřním úřadování, byla však roku 1899 odvolána, což vedlo k mnoha konfliktům. Největší množství národnostních konfliktů bylo zaznamenáno v Chebu, kde došlo k vyhnání okresního hejtmana, ačkoliv to byl paradoxně Němec. Mezi lety 1901 - 1907 došlo k uklidnění národnostních třenic, avšak když v roce 1908 přichází česká ústavní krize, české hnutí se vrací zpět k nacionalismu.

Během první světové války sílily protičeské tendence a němčina se opět stala hlavním jazykem. Mnoho českých vojáků dezertovalo na stranu Trojdohody[15]. Také sílil germanizační kurz z Vídně, což vedlo k českému politickému odboji, a to nejprve v exilu od roku 1915 a posléze v i domácím prostředí od roku 1917. České politické snahy vedly k vytvoření Československé republiky, která vznikla 28. října 1918 a Němci se tak stali menšinou v novém národnostním státě.

Češi po vzniku svého nového státu prožívali euforii, naproti tomu se Němci v letech 1918-1920 nijak nepodíleli na politickém formování země. Jejich hlavním požadavkem bylo připojení pohraničí k Německu nebo Rakousku, německé politické strany stály v opozici až do roku 1926. Němci se v prvních letech nově vzniklého Československa bouřili mnohdy až tak, že byl nutný zásah československé armády v pohraničních oblastech.

Ve třicátých letech bylo Československo stiženo hospodářskou krizí - a to hlavně pohraniční oblasti, čímž došlo k přiklonění německého obyvatelstva k nacionální Sudetoněmecké straně Konráda Henleina. Tato strana v roce

[14] Eduard Taaffe - 1833-1895, předlitavský státník, v letech 1868-1870 a 1879-1893 předseda předlitavské vlády
[15] spojenectví Francie, Ruska a Velké Británie, které vzniklo jako protiváha Centrálních mocností (Německo, Rakousko-Uhersko, Itálie), vzniklo na konci 19. století a posléze se Trojdohoda a Centrální mocnosti střetly v první světové válce

1935 zvítězila ve volbách v pohraničí, a posléze roku 1937 došlo k její nacifikaci.

Podpisem Mnichovské dohody[16] došlo k okupaci a zabrání Československa, čímž vznikl protektorát Čechy a Morava, který existoval od 15. března do 9. května 1945. Druhá světová válka znamenala konec společné česko-německé historie, která se formovala více než osm set let. Fanatismus nacistů se dotýkal i českých Němců, česká veřejnost proti nim vyjadřovala prudkou nenávist a došlo tak k definitivnímu rozkolu mezi oběma národy.

Po druhé světové válce, konkrétně v letech 1945-1946, bylo z československého území vysídleno přes tři miliony lidí, kteří do té doby tvořili německou menšinu. Odsunem se z Československa stalo národnostně homogenní území. Myšlenka odsunu byla platná již od roku 1939 v domácím i zahraničním odboji, kde bylo protiněmecké myšlení znatelnější hlavně na domácím území. Oficiálně byl požadavek na odsun uveden v platnost v Košickém vládním programu[17]. Od května do července roku 1945 docházelo k tzv. „divokému odsunu“, který znamenal pouze „etnickou čistku“. K tomu, aby byli němečtí vysídlenci zajati či popřípadě zabiti, stačila pouze německá národnost nebo uniforma. Mnoho německých obyvatel bylo násilně vysídleno a skutečné se jednalo o „vyčištění území“, jelikož vysídlení byli téměř všichni Němci - i demokraté, antifašisté a němečtí komunisté (Zimmerman 2009, 215). Druhého srpna 1945 byli československí Němci zbaveni občanství, a to na základě rozhodnutí z Postupimské konference[18]. Další část odsunu, tzv. „organizovaný odsun“ probíhal až do roku 1946. Na území Československa mohlo zůstat pouze 200 000 osob žijících ve smíšeném manželství, a to pouze v takovém případě, kdy byla manželkou Češka, nikoliv naopak. Němci se rázem stali cizinci, byli zbaveni veškerého majetku, který připadl československému státu. Němci byli v době odsunu označováni, dle některých zdrojů bílými (Arburg 2010, 447), a podle jiných žlutými pásky. Němčina byla

[16] smlouva podepsána tehdejšími představiteli Velké Británie, Francie, Itálie a Německa, ve které bylo ukotveno, že Československo musí postoupit Německu území Sudet
[17] dokument určující zásady budoucí politiky Československa
[18] vedená představiteli tzv. Velké trojky, jejím předmětem byla správa poválečného Německa a poválečné uspořádání Evropy

zakázána, byl kompletně potlačen německý život, byly zrušeny německé školy.

Vystěhování Němců přineslo Československu hospodářské problémy a také zanikaly obce. Celý proces odsunu je spojen se jménem Edvarda Beneše, i když byl neformálně uznán i ostatními mocnostmi. Nejvíce zmiňovaným problém jsou Benešovy dekrety[19]. Odsunutí Němci byli vystěhováni nejvíce do oblasti Bavorska. Ačkoliv se jednalo o německy mluvící obyvatelstvo, Němci je odmítali a sudetští Němci se tak dostávali na okraj společnosti a pod ochranu společenských organizací, tzv. landsmanšaftů[20], které jim měly nahrazovat vlast, poskytovat azyl a útočiště v konfliktech s domácími Němci (Seibt, 376).

V 80. a 90. letech 20. století se konečně objevila možnost obnovy standardního fungování vztahů. Dne 11. prosince 1973 byla podepsána Pražská smlouva, která pro německou stranu znamenala prohlášení o nulitě Mnichovské dohody a pro Českou republiku byla tato smlouva anulováním Mnichovské dohody od počátku. (Seibt, 378). Jednalo se o první milník v cestě mezi oběma státy, který se zaměřoval na dobré sousedství a přátelskou spolupráci. Během vlády komunistů byla často pozměňována historická realita, kdy docházelo k bagatelizování odsunu a zamlčování německých obětí.

Po pádu vlády komunismu se otevřela cesta pro obnovu vztahů. Dne 28. prosince 1989 se Václav Havel veřejně omluvil za vyhnání Němců z Československa. Jeho omluvu však všichni nesdíleli všichni (Seibt, 381) v Německu byla přijata spíše vlažně a bez reakcí sudetoněmeckých organizací. V roce 1990, při výročí Hitlerova příjezdu na Hradčany, tedy 15. března, vyjádřil svou omluvu tehdejší německý prezident Richard von Weizsächer. Dne 27. února 1992 byla mezi Československem a Německem podepsána smlouva o přátelství a spolupráci (Seibt, 383), která navazovala na Pražskou smlouvu a zajišťovala spolupráci v rámci politiky, hospodářství, ochrany životního prostředí a podobně.

[19] dekrety exilově vydané Edvardem Benešem, bylo jich celkem 105 a kromě jiného zahrnovaly konfiskaci majetku etnických Němců a Maďarů a rovněž je zbavovaly československého občanství
[20] německá organizace zastupující sudetské Němce

Po rozpadu Československa se Německo stalo prioritním hospodářským partnerem České republiky, rozvíjely se také nepolitické vztahy a vzájemná pokračovala přeshraniční spolupráce. Dne 24. srpna 2005 česká vláda vydala další omluvu vůči odsunu sudetských Němců, ve kterém vláda vyjadřuje uznání všem odsunutým obyvatelům někdejších Sudet, kteří bojovali proti nacismu a nebyli v poválečné době náležitě uznáni (Zimmerman 2009, 219).

3 KARLOVY VARY

3.1 Středověk

První zmínka o území Karlových Varů je z 19. prosince 1325, kdy Jan Lucemburský udělil svému manovi Kojatovi z Otnavic do držení 16 lánů obdělávané a neobdělávané půdy, včetně vesnice Obory (Burachovič 2007, 148). Zde je nutno zmínit, že po založení Karlových Varů se lidé z vesnice stěhovali do tohoto nově vzniklého města, Obora se tak vylidnila a postupně zanikla.

Město Karlovy Vary bylo nejspíše založeno roku 1349. Je tak míněno z dobových dokumentů o majetkových právech na území. Od 14. srpna 1370 je datována psaná historie města. Karel IV. uděluje městu svobody a práva a rovněž ho zbavuje závislosti na Lokti (tamtéž, 148). Jako další možnost vzniku města zde uvedu i pověst o jeho založení. Legenda vypráví, že Karel IV. podnikal na území Karlovarska loveckou výpravu, kdy lovil se svou družinou jelena. Po dlouhém honu jelen vystoupal až na skálu, ze které, aby se zachránil před lovci, posléze skočil. Seskočil do tůně s horkým pramenem, který Karel IV. následně objevil a zjistil jeho léčivé účinky. Poté nechal kolem pramene vybudovat královské město. Na pověsti je velice zajímavé to, že se objevila až 150 let po smrti Karla IV. Jedním z prvních, kdo tuto pověst zachytil, i když v poněkud jiném znění, byl renesanční lékař, karlovarský rodák Fabian Sommer (tamtéž, 147). Dále je možno uvést původ jména Karlovy Vary. Slovo „wary“ má slovanský původ a znamená „vroucí voda tryskající ze země.“

Osobně mě velmi zaujala úvaha Mgr. Jiřího Klsáka[21], karlovarského archeologa a politika. Ten se zamýšlí nad tím, proč dřívější kultury neorientovaly svou pozornost k této krajině. Tyto kultury byly v souznění a harmonii s přírodou, tak proč až tak pozdě? Dále také uvažuje nad tím, jestli za založením lázeňského města stála opravdu ta ušlechtilá myšlenka o léčení lidí pomocí pramenů nebo za jeho založením stálo spíše komerční využití vřídlovce (Klsák 2007, 82).

3.2 Dějiny Karlových Varů od 14. do 16. století

Ve 14. a 15. století se věhlas města šířil hlavně ústním podáním, nikoliv písemně. Nejstarší písemné zmínky o Karlových Varech pochází z předhumanistických latinských rukopisů, které obsahují komentáře Horatiových dopisů z počátku 15. století. V roce 1480 vyšla v Norimberku první německy psaná balneologická příručka (tamtéž, 154), jejímž autorem byl Hanz Foltz, norimberský městský lazebník a básník, a která pojednává o všech tehdy známých lázních. Z českých lázní jsou v ní uvedeny pouze Karlovy Vary.

Dne 9. května 1582 byly Karlovy Vary zasaženy ničivou povodní. Zničeno bylo tehdy celkem 36 domů, 18 jich bylo poškozeno. Dále bylo strženo pět mostů a při povodni zahynulo dvacet lidí. Všechny tyto údaje lze vyčíst z díla Clementa Stephaniho, rodáka z Bochova u Karlových Varů (tamtéž, 162). Ten své dílo vydal v Norimberku. Jeho dílo je historicky velmi významné a přínosné, jelikož je v něm uveden jmenovitý seznam majitelů poškozených domů a také údaje k topografii města.

Další katastrofou, která postihla město, byl požár z 13. srpna 1604. Lázeňské město shořelo téměř celé, zbyly pouze domy z tehdejších pozdně gotických a renesančních Karlových Varů. Za značné podpory Rudolfa II. tak mohly vzniknout Karlovy Vary nové, a to barokní. Císařská podpora spočívala v tom, že městu odpustil na pět let daně a daroval mu lenní statek Tuhnice[22] (tamtéž, 163).

[21] 1954, současný zastupitel Karlovarského kraje
[22] současná čtvrť Karlových Varů

Během třicetileté války bylo město vystaveno řádění vojsk, požárům, nemocem a hladu (tamtéž, 165). Lázně byly několikrát vypleněny, musely platit výpalné a bylo povinno živit vojsko. Po roce 1620 Ferdinand II. odňal městu stará práva a rovněž je hospodářsky omezil. Jeho kroky byly podmíněny luteránskou vírou, kterou obyvatelé Karlových Varů vyznávali. V roce 1625 měli před sebou zásadní rozhodnutí. Na základě Ferdinandovy vyhlášky se karlovarští obyvatelé měli přiklonit zpět ke katolické víře. Pokud by tak neučinili, hrozila by jim konfiskace majetku, popřípadě vyhoštění ze země. Až na výjimky tak učinili všichni obyvatelé Karlových Varů. Městu tak byla navrácena práva. V květnu 1630 v Karlových Varech po dobu tří týdnu pobýval Albrecht z Valdštejna. Město tak dosáhlo přechodného klidu od války a těšilo se vysokým příjmům (tamtéž, 165).

3.3 Dějiny Karlových Varů v 17. a 18. století

V 17. století dochází v Karlových Varech k úbytku návštěvníků. Město tak muselo hledat jiné zdroje obživy. Našlo je hlavně v cínařství, puškařství, jehlářství a nožířství (tamtéž, 167). Dr. Friedrich Tischer, ředitel českého cínařství, řadil právě to karlovarské cínařství k nejlepšímu v zemi. Nejstarší dokument karlovarského cínařského cechu je z 24 listopadu 1672, kdy karlovarští požádali o opis cechovního řádu jáchymovských cínařů z roku 1606. Roku 1672 tak došlo ke sdružení jáchymovských a karlovarských do jednoho cechu. Poté se karlovarské cínařství osamostatnilo. Produkce se prodávala ve městě samotném, kde ji kupovali lázeňští hosté, dále také v Rakousku-Uhersku, Prusku, Polsku a Rusku. Karlovarské cínařství je rovněž zaznamenáno v průvodci z roku 1838. Tento obor zaniká roku 1850 kvůli produkci porcelánu (tamtéž, 168).

Velkým přínosem pro město bylo konfirmování starých práv z 23. prosince 1707. Konfirmoval je Josef I. a povýšil je na svobodné lázeňské město. Celé osmnácté století se neslo v duchu rozkvětu města. Nejvýznamnější postavou tohoto století je car Petr Veliký (tamtéž, 169) Poprvé Karlovy Vary navštívil 24. září 1711 a poté znovu po letní lázeňské sezóně roku 1712. Jeho návštěvy měly pro město velký reklamní význam, jelikož po jeho návštěvách města začala jezdit ruská a polská šlechta.

V sedmnáctém a osmnáctém století se výstavba města plně podřídila potřebám lázeňského hosta (tamtéž, 170). Od roku 1690 tak začala postupná zástavba Staré Louky[23], roku 1711 byly otevřeny Mlýnské lázně; první veřejný lázeňský dům, v a v rozmezí let 1732-1736 probíhala výstavba barokního chrámu sv. Máří Magdalény pod vedením architekta Kiliána Ignáce Diezenhofera.[24]

V první polovině 18. století se Karlovy Vary těšily velké finanční přízni Habsburků, a to hlavně Marie Terezie (tamtéž, 172). Dotovala především novou budovu Mlýnských lázní, která byla otevřena roku 1762. Byla jedním z nejmodernějších lázeňských zařízení Rakouska-Uherska. Tereziánské Mlýnské lázně byly zdemolovány roku 1828 kvůli novostavbě. Za loajální vztahy Karlových Varů k Vídni bylo město odměněno dotací na stavební rozvoj a také byla zdokonalena jeho správa.

Zásadní roli v historii Karlových Varů měl Dr. David Becher. Byl hlavně lékařem, studoval prameny a vedl balneologickou praxi. V roce 1758 se stal lázeňským lékařem, uváděl v praxi nové poznatky jako například menší množství vypitých pramenů a také menší množství absolvovaných koupelí. Upřednostňoval pití přímo u pramenů a dával velký důraz na pohyb, především na základě jeho doporučení docházelo k budování kolonád a specializovaných lázeňských zařízení, to vše vedlo ke změně rázu společenského života. Becherovo dílo „Neue Abhandlung über das Karslbad“ a hlavně jeho vydání bylo zaznamenáno jako významný předěl v teorii i praxi karlovarského lázeňství (tamtéž, 174) V roce 1764 Becher prosadil velkoprodukci a vývoz vřídelní soli, což Karlovým Varům přineslo další finance. Měl také vliv na kulturní historii města. Zasadil se o výstavbu kamenného divadla a podporoval jeho provoz.

Dne 23. května 1759 byly Karlovy Vary opět postiženy velkým požárem, zničeno bylo celkem 224 domů, avšak díky přízni Marie Terezie a habsburského dvora bylo město rychle přestavěno. Stavěly se hlavně

[23] část Karlových Varů, kde se vyskytuje mnoho památných nemovitostí, které jsou zapsány na Seznamu kulturních památek v Karlových Varech

[24] 1689-1751, český architekt německého původu, představitel vrcholného baroka

kamenné domy. To vše přinášelo do města další a další hosty. Dobová situace byla zaznamenána v několika cestopisech, jako například ten, který byl vydán roku 1765 saským přírodovědcem Adolfem Traugottem Gersdorfem (tamtéž, 176).

Významný byl rok 1788, kdy se otevřela knihtiskárna firmy Schönfeld-Franieck. Tato významná rodina formovala život v Karlových Varech až do roku 1945. I nadále pokračovala výstavba města, například vybudováním Poštovního dvora v roce 1791, který se stal místem společenských setkání lázeňských hostů (tamtéž, 178). Ve stejném roce 1791 postaven Labitzkého sál a roku 1818 Pruský sál. V letech 1804-1811 byla vybudována Pražská silnice, která vedla z Hůrek[25] až do obce Rybáře[26]. V roce 1825 dal lékař Jean de Carro[27] popud k vybudování parních lázní. Mezi návštěvníky tehdejší doby se řadili mezinárodní hudebníci, politici, spisovatelé, básníci, výtvarníci, vědci a myslitelé. Proběhlo zde také mnoho diplomatických schůzek (tamtéž, 179).

3.4 Dějiny Karlových Varů v 19. století

Jedním z nejvýznamnějších propagátorů Karlových Varů na přelomu 18. a 19. století se stal Johann Wolfgang von Goethe (tamtéž, 181). Město navštívil celkem třináctkrát a lázeňské město propagoval hlavně ve své korespondenci s přáteli po Evropě a zároveň ho považoval za jedno ze tří měst, kde by mohl žít.

V goethovské době, tzn. v letech 1785-1823, u Vřídla hojně pobývala aristokracie, která zde řešila otázky vrcholné politiky a celé evropské dění. V roce 1819, konkrétně v rozmezí 6. až 31. srpna se v Karlových Varech konala ministeriální konference, kterou inicioval a zároveň jí předsedal K.V.L. Metternich (tamtéž, 182). Konference se zabývala opatřením proti národnostním a liberálním tendencím v tzv. Německém svazu („Deutscher Bund“). Od roku 1840 v Karlových Varech nakladatelství Franieck vydávalo časopis „Unterhaltungs-, Auskunfts-und Anzeigeblatt von Carlsbad und den anderen Curorten Böhmens“ (tamtéž, 192). Revoluční rok 1848 se v Karlových

[25] součást obce Karlovy Vary
[26] čtvrť Karlových Varů
[27] 1770-1857, švýcarský lékař, který působil v Karlových Varech, je zde i pohřben

Varech projevil pouze několika formálními okázalostmi měšťanů, jinak město zůstalo konzervativní. Revoluce však ovlivnila počet návštěvníků a hostů, jejich počet poklesl o polovinu (tamtéž, 192).

Dne 25. ledna 1850 se Karlovy Vary staly sídlem okresního hejtmanství. To jim přineslo nové kompetence a také zvýšení významu (tamtéž, 197) V následujících letech byly rovněž vybudovány železnice - roce 1870 byla zprovozněna trať Karlovy Vary-Cheb, roku 1871 Karlovy Vary-Praha, následně v roce 1898 Karlovy Vary-Mariánské Lázně, roku 1899 Johanngeorgenstadt-Karlovy Vary a konečně v roce 1902 trať Karlovy Vary-Merklín. Tyto železniční spoje jednoznačně oživily hospodářský a lázeňský život ve městě.

Roku 1865 se v ryze německých Karlových Varech začala utvářet malá komunita Čechů, kteří zde dříve našli práci, a to především ve stavebních oborech a poté se zde usadili. Reprezentantem české menšiny a slovanských hostů v Karlových Varech byl spolek Slovanská beseda, jenž byl založen roku 1881 (tamtéž, 198) Během své existence čelila Beseda mnoha útokům ze strany německy nacionálně založených kruhů karlovarské společnosti. Zejména kolem roku 1908 byl její dům napaden zfanatizovaným davem. Činnost spolku zaniká po druhé světové válce, kdy se zásadně proměnily národnostní poměry v karlovarské společnosti a činnost jako taková tak ztratila své opodstatnění.

3.5 Zlatý věk Karlových Varů

Období let 1870 až 1910 je označováno jako zlatý věk Karlových Varů (tamtéž, 199). Dochází k dalšímu velkému rozvoji lázeňství, a to hlavně díky napojení na železniční sít a také na úspěšné metody při léčbě cukrovky. Z uměleckého hlediska dominoval historismus[28] a secese[29], v tuto dobu je zde evidentní vliv výtvarníků z habsburské říše. Na základě těchto prvků postupně vznikaly čtvrté Karlovy Vary (tamtéž, 200). Hlavními architekty této doby byli Ferdinand Fellner a Hermann Helmer, kteří pocházeli z Vídně a nechali postavit v Karlových Varech na dvacet významných objektů, mezi které patří

[28] umělecký, zejména architektonický směr 2. poloviny 19. století, který se vyznačuje napodobováním starším stylů

[29] umělecký styl na přelomu 19. a 20. století, jehož těžiště je hlavně v dekoracích a užitém umění

například Vřídelní kolonáda, Sadová kolonáda, Městské divadlo a jiné. Kolem roku 1900 vznikla nedaleko Vřídla vilová čtvrť známá jako Westend. Ta měla být hlavní zónou pro ubytování karlovarské smetánky dle anglického vzoru (Burachovič 2007, 200,203).

Důležité je také zmínit roli karlovarských Židů. Ti v druhé polovině 19. století díky svojí invenci, vlivu a finanční podpoře významně přispěli k rozvoji Karlových Varů. Židovská obec byla v Karlových Varech založena 21. prosince 1868 (tamtéž, 204).

Před první světovou válkou byly Karlovy Vary propagovány hlavně pomocí prospektů, průvodců a také například při prezentacích na mezinárodních výstavách lázeňství (tamtéž, 204) Vše bylo organizováno skrze městkou radu. Další možností propagace byla pro město například vědecká konference. Nejvýznamnější se konala v roce 1902 u Vřídla. Město Karlovy Vary se na počátku 20. století také zviditelňovalo pomocí prezentace způsobu společenského vyžití. Návštěvníci a hosté očekávali kvalitní hudbu nebo například divadlo. Důležitým mezníkem na poli veřejného života bylo jistě otevření hotelu Střelnice („Schützenhaus“) v roce 1901 (tamtéž, 205). V jeho sálech se pořádaly plesy, koncerty nebo varietní představení. Další možností společenského vyžití byla dostihová dráha, která od roku 1899 stojí v karlovarské části Dvory. Mezi sportovní aktivity, které se daly ve městě realizovat, patřil například tenis nebo golf. Mnoho lidí také obdivovalo umění ze sklárny Moser[30].

3.6 Karlovy Vary v období dvou světových válek

První světová válka přinesla Karlových Varům ochromení lázeňství a zredukovala počet lázeňských hostů na minimum. Během tohoto období docházelo k mnoha sociálním nepokojům, za názorný příklad lze považovat hladovou demonstraci žen ze 17. a 18. července 1918 (tamtéž 208). Karlovy Vary byly za války lazaretním městem, léčili se zde příslušníci rakouské armády. V první světové válce zemřelo 515 karlovarských mužů (tamtéž, 208).

[30] založena roku 1857 německým obchodníkem Ludwigem Moserem, rukodělně se zde vyrábí luxusní skleněné výrobky

Rozpad Rakouska-Uherska a následný vznik Československa byl pro německé obyvatele města velkým šokem, jelikož právě oni byli v Karlových Varech původním obyvatelstvem žijícím zde po staletí. Nyní se Němci snažili zachovat svou národní identitu (tamtéž, 209). Ve snaze hájit své navyklé národnostní, hospodářské a politické pozice, se Němci pokusili vytvořit region Deutschböhmen s plným právem na sebeurčení německého etnika. Tento pokus však 12. prosince 1918 potlačen armádou Československa. 4. března 1919 vyhlásili němečtí politici v českém pohraničí generální stávku a upořádali protistátní demonstrace. 4. a 5. března 1919 probíhaly velké demonstrace německých obyvatel za právo na sebeurčení. Střety s policií si vyžádaly šest německých životů (tamtéž, 208).

V následujících dvaceti letech docházelo k neustálým národnostním třenicím mezi Čechy a Němci. Zde je nutno zmínit, že krátce před první světovou válkou žilo v Karlových Varech 17 446 osob a z toho bylo pouze 90 Čechů. Nepokoje byly často uměle vyvolávány nacionálními kruhy z obou stran. Po roce 1930 dorazila velká hospodářská krize, která postihla celou zemi, i do Karlových Varů (tamtéž, 209). Jejími následky byly dluhy majitelů lázeňských domů a zařízení. Docházelo rovněž k mnoha exekucím.

V roce 1935 byla založená sudetoněmecká strana. Karlovarskými předáky byli Konrád Henlein a Karl Hermann Frank. Strana se plně hlásila k programu Adolfa Hitlera a tvrdě prosazovala národní zájmy Němců v Čechách. Dne 24. dubna 1938 byly v budově Lázní III vyhlášeny tzv. Karlovarské požadavky (tamtéž, 209). Jednalo se o osm požadavků vůči československé vládě. Němci žádali odtržení území, s německou menšinou od Československa a následné připojení k Německu. Dne 29. září 1938 byla vyhlášena Mnichovská dohoda a Karlovarsko připadlo Německu. Následně byly 4. října 1938 byly Karlovy Vary obsazeny německou armádou a během několika dní byly jako součást tzv. Sudetské župy[31] připojeny k Německu (tamtéž, 209). Toho dne také do města přijel Adolf Hitler a z balkonu městského divadla pronesl projev. Obyvatelé města byli z jeho návštěvy

[31] území ustanovené od 15. dubna 1939, které se rozprostíralo v západních, severozápadních a severovýchodních Čechách, dále na severní Moravě a části českého Slezska, toto území v říjnu 1939 obsadilo německé vojsko

nadšeni (tamtéž, 210). Krátce před těmito událostmi město opouští velká část českých obyvatel. Zůstalo zde pouze několik desítek Čechů, převážně ve smíšených manželstvích. Tato zbylá česká menšina sehrála významnou roli při předávání města zpět do českých rukou po konci druhé světové války.

Karlovarští Židé byli nuceni emigrovat. Odcházeli z města dobrovolně nebo nuceně. Ti, co emigrovat nestihli, byli převezeni do přidruženého koncentračního tábora v Olšových Vratech, odkud pokračovali do dalších koncentračních táborů, kterými byly například Dachau nebo Osvětim. 9. a 10. listopadu 1938 byla vypleněna karlovarská synagoga. Posléze byla synagoga zbořena. Tato kapitola karlovarských dějin není dosud plnohodnotně zpracována (tamtéž, 210).

Po roce 1940 v Karlových Varech působila antifašistická skupina Valentina Meerwalda (tamtéž, 210). Bohužel byla později odhalena gestapem a několik jejích členů bylo popraveno. Dne 12. září 1944, a poté 17. a 19. dubna 1945 byly Karlovy Vary bombardovány spojeneckými letouny. Bombardování velmi poškodilo Horní a Dolní nádraží, čímž se výrazně zkomplikovalo zásobování města.

Dne 6. května 1945 byl Čechy v Karlových Varech ustaven Český revoluční národní výbor, který 8. května město nenásilně převzal od německé administrativy, za pomoci dvou důstojníků americké armády, správu města. 11. května 1945 do města přijela vojska Rudé armády, která se dopouštěla, stejně tak jako v jiných městech násilí na německých obyvatelích (Burachovič 2007, 211).

V letech 1945-1946, na základě Postupimské dohody, došlo k odsunu německých obyvatel z Karlových Varů a Karlovarska celkově (tamtéž, 211). Němci byli vysídleni z domovů, kde museli zanechat svůj veškerý majetek, který byl posléze, na základě Benešových dekretů zkonfiskován ve prospěch Československa. Při odsunu zemřelo mnoho německých obyvatel. Mnozí z nich spáchali sebevraždu či se stali oběťmi českých nebo ruských ozbrojenců. Předvojem doosídlování pohraničí se stali různé „pochybné

existence“, mezi něž patřili asociálové, zloději aj., kteří rozkradli německý majetek a posléze se vrátili do vnitrozemí jako bohatí lidé.

3.7 Dějiny Karlových Varů po druhé světové válce až do současnosti

V letech 1945-1948 bylo české pohraničí dosídleno novým obyvatelstvem, které si zde začali budovat nový život a identitu. Zavedení komunistického režimu znamenalo pro Karlovarsko zničení několika vesnic a mnoha církevních památek (tamtéž, 211). Plánované hospodářství a socialismus postihl Karlovy Vary relativně méně, než ostatní města v pohraničí. Po roce 1945 bylo zestátněno lázeňství, v roce 1947 vznikly Státní lázně a po roce 1948 došlo k centralizaci a poté zestátnění lázeňské léčby pod organizací Československé lázně a zřídla. Po roce 1950 se také karlovarské lázeňství inspirovalo sovětskou tradicí. Karlovy Vary si i přes vliv režimu zachovaly svou mezinárodní identitu.

Socialistická éra přinesla Karlovým Varům mohutnou bytovou výstavbu a také výstavbu moderních staveb, jako byl například hotel Thermal v roce 1977 či Vřídelní kolonáda z roku 1975. Docházelo také k modernizaci firem a rozvoji podniků. Rok 1968 přinesl novou orientaci, co se týče hostů, kteří město navštěvovali. Jednalo se hlavně o hosty ze Socialistického svazu, kteří zde tvořili většinovou klientelu, která měla velmi zásadní vliv na ráz a budoucnost města.

Díky změně politického režimu po roce 1989 se lázně postupně privatizovaly. Vznikala nová sanatoria a lázeňské město dostalo zpět do správy svůj historický majetek, a to který patřily kolonády a balneoprovozy[32]. Karlovy Vary se opětovně otevřely celému světu, došlo ke zlepšení infrastruktury a vzhledu města. Mnoho staveb bylo po dlouhých letech opraveno, jako jeden příklad lze vyzvednout opravení a znovuotevření Národního domu. Nicméně i přes tyto snahy se ve městě stále nacházejí budovy, které již léta chátrají, a je potřeba řešit jejich opravu.

[32] prostory pro léčivé koupele, masáže, zábaly a ordinace lékařů

Většina lázeňských hostů, kteří město v současnosti navštěvují, pochází z Ruska. Ve městě je mnoho hotelů a dalších zařízení, která se specializují výhradně na ruskou klientelu a rovněž nechybí nápisy psané v azbuce. Němci, kteří sem přijíždějí, jsou s návštěvou města spokojeni, ale už méně jsou spokojeni se složením lázeňských hostů. Ačkoliv je klientela opravdu mezinárodní, tak většina, kterou zde tvoří právě ruské obyvatelstvo, udala městu v minulosti ráz a směr. Jako příklad lze uvést například přemrštěné ceny nemovitostí v lázeňské části města. Ceny jsou zde tak vysoké proto, že v 90. letech tyto byty, popřípadě budovy hromadně Rusové vykoupili a cenu k prodeji nastavili příliš vysoko a v těchto bytech v současné době nikdo nebydlí. Došlo tak k částečnému vylidnění lázeňské části města a často se objevuje informace, že Karlovy Vary se staly v uvozovkách městem duchů.

4. SOUČASNÉ ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY

Na současné česko-německé vztahy jsem se dotazoval několika lidí v mém okolí. Tito lidé pocházejí z mého blízkého okolí, jedná se o převážně o mé známé nebo rodinné přátele, kteří žijí přímo v Karlových Varech popřípadě na Karlovarsku. První, kterých jsem se dotazoval, byli ti, kteří se narodili dříve, respektive těsně po druhé světové válce. Jedná se o dvě ženy, přičemž obě jsou nyní již v důchodu.[33]Často vzpomínají na rodinné příběhy, které byly předávány z generace na generaci. V obou případech tyto pocházely ze smíšených česko-německých manželství. Nositelem německého elementu byl muž, Němec žijící v česko-německém pohraničí, který si vzal za ženu rodilou Češku. V nově vzniklé, národnostně smíšené rodině nebyla nijak podněcována nenávist vůči Němcům nebo Čechům. Obě ženy zmínily jako velkou výhodu to, že se díky rodině z otcovy strany naučily německy již v dětství. Znalost němčiny poté zužitkovaly v zaměstnání, popřípadě v rámci zahraničních cest, které během svého života podnikly. Rodiny obou žen žily před válkou zcela běžný život, muž, jakožto otec rodiny zajišťoval obživu, a to prací na soukromém statku, kde vykonával práci spojenou s hospodářstvím, tedy péče o zvířata. Žena strávila většinu života v domácnosti, kde se starala o

[33] informátor I - rok narození 1950, informátor II - rok narození 1956

děti, jelikož tyto rodiny měly, jak bylo tehdy zvykem více dětí, a to osm v případě prvním a šest v případě druhém.

Po druhé světové válce se tyto rodiny ze strachu z nuceného odsunu stěhovaly více a více do vnitrozemí Čech. Nikdy nezůstávaly na jednom území příliš dlouhou dobu, měnily často své bydliště a neměly tak možnost nikde vybudovat pevné rodinné zázemí a plně rozvíjet svou identitu, jako tomu bylo možné u lidí, kteří žili v manželství, které nebylo smíšené, a jejich existence v této době byla tedy stabilnější. Proto má také každý ze sourozenců jiné místo narození, málokdy se stalo, že by se na jednom místě narodilo více dětí. V prvním případě se rodina dokonce stěhovala pryč z Karlovarska na Plzeňsko, do měst jako je Spálené Poříčí, poté Stříbro, následně Tachov a konečně také Klatovy. V těchto městech členové rodiny zůstali několik let, aby se později vrátili zpět na Chebsko a to přímo do Chebu[34]. Zde se rodina, kterou byla má informátorka součástí, nastěhovala se dvěma nejmenšími dětmi nejprve do panelového domu, aby se postupem času přestěhovala do dvougeneračního domu, který sdílela s rodinou své sestry. Starší sourozenci mé informátorky se usadili ve Stříbře a také například v Nýřanech.

Druhá rodina se nastěhovala nejprve do města Skalná[35], kde prožila největší část svého života. Její členové zde byli majiteli rodinného domu a také hospodářství, které sloužilo hned několika po sobě jdoucím generacím. Další generace se stěhovaly do měst, jako byly, Karlovy Vary, Františkovy Lázně nebo Mariánské Lázně, ale také do měst německých jako jsou například Lipsko či Chemnitz. Zde bych rád zmínil, že nejstarší členové rodiny během vlády komunistů přišli o svůj majetek a následně Skalnou opustili a přestěhovali se Mariánských Lázní. Také proto se někteří členové rozhodli emigrovat do Německa. Členové české rodiny zůstávali s německými příslušníky rodiny v kontaktu i přes komunistický režim, který v Čechách vládl. Byla udržována písemná korespondence a také proběhlo několik návštěv tehdejšího Východního Německa, které však musely mít povolení režimu. Informátorka mi velmi barvitě vylíčila strach z tehdejší cesty, kdy se

[34] informátor I
[35] informátor II

svou matkou cestovala za příbuznými vlakem do Německa. Mohly u sebe mít určitou maximální hotovost a rovněž předměty, které vezly příbuzným, byly předmětem zájmů kontroly během cesty.

Po pádu komunistické nadvlády došlo k uvolnění vztahů a rodiny se tak mohly navštěvovat mnohem častěji a spíše tak obnovit režimem narušené vztahy.

V dalším šetření jsem se rozhodl kontaktovat další rodinné příslušníky mých informátorek. Vedl jsem rozhovory se čtyřmi z nich.

V prvním případě se jedná o ženu narozenou v roce 1969. Její případ je zajímavý migračními toky, kterými byl její život ovlivňován. Matka informátorky pochází z česko-německého manželství a otec pochází se Slovenska. Do Čech se dostal v rámci plnění základní vojenské služby, kde se seznámil se svou budoucí manželkou. Společně mají tři děti. Informátorka měla už od dětství možnost stýkat se německými příbuznými z matčiny strany, kteří žili v tehdejším Východním Německu. Část příbuzných se do Německa odstěhovala po druhé světové válce, další část sem emigrovala v roce 1968. Další příbuzní informátorky v tomto roce emigrovali do Rakouska a její strýc emigroval do Spojených států amerických, avšak s ním rodina neudržuje už dlouhou dobu žádný kontakt.

Informátorka jako dítě vyrůstala v Chebu v činžovním domě s rodiči a sourozenci. Vystudovala základní školu a dále vystudovala střední odborné učiliště se specializací na biochemii. Po vystudování učiliště pracovala v mlékárně v Mariánských Lázních. Zde měla možnost setkávat se s Němci, kteří sem přijížděli trávit volný čas v restauračních zařízeních. Jelikož matka informátorky mluvila díky svým rodičům plynně německy, mohla se i informátorka s pomocí prarodičů a matky naučit německému jazyku. Byla tak schopna hovořit s Němci bez problémů a určitým způsobem tak porovnat situaci v tehdejším Československu se situací, která byla na „západě“[36]. Z jejího vyprávění bylo znatelné, že Němce určitým způsobem obdivovala a ráda by rovněž vycestovala, ačkoliv věděla, že by tato cesta přinesla spoustu

[36] informátor III

rizik a nebezpečí, která ji odrazovala. Jako dítě cestovala společně se svou tetou a matkou do Východního Německa, kde se měla setkat s příbuznými, kteří zde žili. Tato cesta v ní zanechala velmi silný zážitek, protože i po tolika letech byl popis cesty velmi autentický a zanechal ve mně osobně hluboký dojem a zároveň určitým způsobem vděčnost za to, že žiji ve svobodném státě, nejsem nucen absolvovat kontroly na státních hranicích a mám svobodnou volbu kamkoliv vycestovat. Je rovněž zajímavé, že poznatky, které jsem se od informátorky dozvěděl, jsou velmi podobné těm, které jsem se dozvěděl již dříve od předchozích dvou informátorek.

Přípravy na cestu do Německa začínaly již týden před plánovaným odjezdem. Cestovalo se vlakem z chebského nádraží. Na cestu byly zabalené předměty, které sloužily jako dárek pro příbuzné. Jednalo se například o porcelán, sklo či alkohol. Cestovalo se v zimě. Skupina cestujících nastoupila do vlaku s vědomím, že je čeká hned několik kontrol. Měly také povědomí o tom, že maximální obnos peněz činí 400 marek na osobu[37]. Z tohoto důvodu měla každá v zašité kapse kabátu dalších 200 marek pro případnou rezervu. Všechny tři cestující pociťovaly velkou nervozitu, pro mou konkrétní informátorku se jednalo o její první cestu přes hranice Československa. Následně přišla dlouho očekávaná hraniční kontrola. Všechny kufry se musely otevřít a nechat prohlédnout, a to hned několikrát. Když kontrolní pracovník neshledal nic závadného či podezřelého, odešel.

Následující cesta pokračovala bez větších obtíží, jediné, co informátorka v tomto bodě popisovala, byl pouze těžko popsatelný pocit strachu smíšený s pocitem úlevy[38], který v ní zůstal od hraniční kontroly až do konce cesty. Za několik hodin ženy dojely na místo určení, kde na ně čekala jejich příbuzná, jednalo se konkrétně o tetu mé informátorky, která zde žila. Ačkoliv v rodině panovaly dobré vztahy, tak shledání a přivítání popsala informátorka jako chladné, jakožto i následující pobyt. Šlo spíše o negativní vlastnosti dané členky rodiny, což se následné promítlo na dalším průběhu návštěvy, kdy bylo

[37] informátor III
[38] informátor III

například znatelné to, že je teta nechce příliš hostit, z její strany šlo spíše o zdvořilostní pozvání.[39]

Další cestu do Německa, avšak tentokrát Západního, absolvovala informátorka již jako dospělá. Jela znovu s matkou, v tomto případě za jinými příbuznými a rovněž se měla setkat s mužem, kterého znala ze školních let a jenž emigroval do Belgie. Pobyt trval jeden týden. Cesta probíhala velmi podobným způsobem, informátorka opět zmiňovala pocity strachu z hraniční kontroly, nicméně i tentokrát byly společně s matkou puštěny dál přes hranice.

Návštěvu těchto příbuzných, kteří zde žili již delší dobu, popisovala jako velmi příjemně strávenou dovolenou plnou zážitků, které do té doby nepoznala[40]. Vše pro ni bylo nové a lepší, než jak se jí jevilo v Československu. Navštívila různá zařízení, jako například restaurace, obchody s oblečením, kde jako velké plus popsala velký výběr, který v tehdejším Československu nebyl možný. Navštívila rovněž pouť, na kterou, podle jejích slov nelze zapomenout[41].

Ke konci návštěvy se setkala se svým známým ze studií. Setkání popsala jako neuvěřitelné, nemyslela si, že se spolu ještě někdy uvidí, avšak, k jejich oboustranné radosti, stalo se. Příbuzní ji odvezli na místo setkání, umožnili jim, aby strávili nějaký čas o samotě a posléze ho pozvali i k sobě domů. Vše se jevilo velice idylicky. Ve chvíli, kdy setkání končilo, byla informátorka z velké části přesvědčena o tom, že se svým známým odjede do Belgie a zůstane tam s ním. Nakonec se však rozhodla vrátit se zpět k rodině a posléze do Československa. Její známý jí tehdy řekl, že se znovu brzy uvidí a situace se změní k lepšímu a ačkoliv tomu v danou chvíli nevěřila, tak se také stalo. Komunistický režim padl a oba se opětovně setkali krátce po sametové revoluci.

Jako další fakt informátorka uvedla, že se na ní společnost v určitých aspektech dívala „skrz prsty“. Její známí věděli, že má příbuzné na západě a i věci, které si ze své cesty přivezla, nebyly v tehdejším Československu

[39] informátor III
[40] informátor III
[41] informátor III

k sehnání. Tudíž měla určitou nálepku té, které má kontakty na západě a dostávala se tak do situací, kdy jí byl tento fakt často předhazován jako velké negativum. Bylo zde přímo patrné dělení na „my“ a „oni“, kdy se většinová společnost ve městě ztotožňovala s tím, co mají k v Československu k dispozici a i když věděli, že je někde situace jiná a nejspíš i lepší, odmítali si to přiznat. Informátorka tak byla ta „prozápadní“, ta, která je v Československu nespokojená, ta, která má lepší oblečení apod.

Dalším a v tomto případě velmi negativním zážitkem byla pro informátorku další cesta do Německa v roce 1995. Při přejezdu státní hranice uvedla, že kontrola na německé straně byla mnohem horší, než v dříve v době, kdy v Československu vládli komunisté.[42] Cestovala se svým manželem a dvouletým synem do Německa. Jejich automobil byl na hranicích odstaven a velmi důkladně zkontrolován. V tomto momentě měla informátorka dojem, že se situace nijak nezměnila, ba spíše zhoršila, co se týče hraničních kontrol. Přístup pracovnice na hraniční kontrole popsala jako velmi agresivní a hrubý. Měla velký strach o svého syna a rovněž o to, aby byli přes hranice puštěni dál do Německa.

Informátorka rovněž uvedla, že v současné době přichází s Němci do kontaktu téměř denně. Jakožto obyvatelka Karlových Varů má často možnost vidět skupiny německých turistů, kteří přijíždějí do lázeňského města. Společně s kolegyněmi absolvuje v Německu nákupy a adventní trhy před Vánoci. S německými příbuznými je stále v kontaktu, a to pomocí jak e-mailové, tak psané korespondence a rovněž pomocí mobilního telefonu. Návštěvy příbuzných jsou spíše sporadické, avšak nikdy nedošlo ke ztracení kontaktu, což informátorka popsala jako velký klad rodinných vztahů.[43]

Druhým informátorem byl muž narozený v roce 1972. I když se ho tato problematika dotýká spíše okrajově, rozhodl jsem se jeho svědectví zařadit, jelikož přináší poněkud jiný pohled na věc. Muž se narodil v Praze. Rodina měla příbuzné pouze v Čechách a na Moravě. Všichni příbuzní napříč generacemi se nacházeli jen a pouze na území dnešní České republiky. Podle

[42] informátor III
[43] informátor III

jeho vzpomínek on sám jako dítě nikdy nepřišel do kontaktu s Němci nebo si na to podle jeho slov nevzpomíná.[44]

Informátor má vystudovanou střední školu se zaměřením na hotelnictví a cestovní ruch a dále vysokou školu, která má rovněž toto zaměření. Po vystudování vysoké školy se rozhodl podnikat. Se svým obchodním partnerem založil firmu, kde hlavními odběrateli byli právě Němci. Podle jeho názoru a mínění nemohl v tomto směru dopadnout lépe.[45] Komunikace sice zprvu poněkud vázla kvůli jazykové bariéře, kterou se však podařilo odstranit v momentě, kdy se on i jeho obchodní partner naučili plynně německy. Po odstranění tohoto problému uvedl, že Němci jsou nejspolehlivějšími klienty, na které je spolehnutí a nikdy s žádným z nich nebyl sebemenší problém.[46]

Do Německa pravidelně jezdí a na každý pobyt se velice těší. Je zde vidět velice kladný vztah k sousední zemi, který v tomto případě vznikl na základě obchodních záležitostí.

Třetí informátorkou je žena narozena roku 1965 v německém městě Marktredwitz. Žena pochází se smíšeného manželství, kdy si její otec pocházející z Plzně vzal Němku, jejíž rodina žila v pohraničí. Rodiče informátorky se poznali před druhou světovou válkou. V průběhu války čelili v pohraničí nedostatku jídla a dalším problémům, které však informátorka nepopisovala. Nevím tedy, jestli jí její rodiče vyprávěli všechny strasti způsobené válkou či nikoliv. Po skončení války se rodina rozhodla přestěhovat se do Německa, ačkoliv větší část rodiny z otcovy strany zůstala právě v Plzni. Všudypřítomný německý odsun byl pro rodinu příliš velkým rizikem, kterému se chtěli vyhnout a proto se velmi krátce po konci války, konkrétně v květnu roku 1945[47] rozhodli přestěhovat.

Informátorka vystudovala německou základní a posléze střední školu se zaměřením na jazyky. „Ačkoliv se doma mluvilo více německy, otec nikdy

[44] informátor IV
[45] informátor IV
[46] informátor IV
[47] informátor V

nezapomněl na svou rodnou zemi a učil mě doma česky,[48]“ uvedla hned několikrát v našem rozhovoru. Možná i toto otcovo zanícení ji motivovalo ke studiu jazykově zaměřené střední školy.

Po ukončení studií informátorka pracovala nejprve jako administrativní pracovnice a později se začala věnovat cestovnímu ruchu. Právě ten ji později přivedl do Karlových Varů. Na konci 90. let dvacátého století začala organizovat zájezdy německých turistů do Čech, konkrétně do Karlovarského kraje. Jednalo se z části o zájezdy poznávací a z části druhé zájezdy relaxační, kdy turisté využívali lázeňských procedur v západočeských lázních, konkrétně Karlových Varech, Mariánských Lázních a v neposlední řadě rovněž Františkových Lázní. Dle jejích slov nebyly začátky nikterak jednoduché, musela se potýkat s mnoha problémy, které ani neočekávala. Podle jejích slov bylo nejtěžší prosadit se a vytvořit si jméno právě v Karlových Varech, než v dalších městech, kde organizovala pobyty. Drtivá většina Němců, se kterými se dostala při zprostředkování pobytů do styku, měla představu a znalosti o výše zmíněných městech. Všichni také měli zájem tato města navštěvovat opakovaně a léčebné pobyty doporučovali svým dalším známým.[49] Její zkušenosti s obyvateli západních Čech jsou veskrze pozitivní, nesetkala se s žádnými negativní zkušeností kvůli německé národnosti a stejně tak to uvedli i její klienti.[50]

Jako velký problém však uvedla přítomnost Rusů v Karlových Varech. Podle jejích slov byli pro ni ruští podnikatelé velkou konkurencí. I když ona sama ruskou klientelu nezajišťovala, stávalo se jí, že se noví a někdy i stávající klienti dotazovali na to, zda budou na hotelu, kde měli být ubytováni, budou i ruští hosté. V několika případech byla jejich zkušenost až natolik negativní, že další návštěvu Karlových Varů nebyli ochotni absolvovat. Informátorka byla touto situací velmi zaskočena a snažila se o nápravu, nicméně rozvoj ruského cestovního ruchu v Karlových Varech, kdy přímo ve městě vzniklo velké množství cestovních agentur, cestovních kanceláří a například obchodů, které se specializují pouze na ruské obyvatelstvo, rozhodla

[48] informátor V
[49] informátor V
[50] informátor V

se více specializovat na rozvoj pobytů ve Františkových Lázních. Zde, jak uvedla, je Rusů minimální množství.[51]

V momentální době se již cestovnímu ruchu nevěnuje, je ženou v domácnosti. Karlovy Vary však navštěvuje minimálně jednou za rok.

Informátorka byla vychována ve specificky smíšeném prostředí, kdy obě strany, jak matka, tak otec přinášeli to, co považovali ve své rodné zemi za nejdůležitější pro budoucí život své dcery. Informátorka tak měla díky otci velký přehled o Československu, ačkoliv se zde nenarodila a poprvé sem vycestovala až v roce 1987.[52] Umí taktéž velmi dobře česky, i když je zde patrný německý přízvuk.

Cesta informátorky do Československa byla plánovaná již několik let. Její otec své příbuzné neviděl již mnoho let, avšak ekonomická situace rodiny nebyla až do roku 1987 na takové úrovni, aby mohla do Československa odcestovat celá rodina, která čítala matku, otce a dalších pět dětí. Jak informátorka popsala ve svém vyprávění, cesta do Československa pro ni byla velkou výzvou. Nemohla ani slovy vyjádřit s jakými pocity přijížděla. Vše, co doposud věděla, bylo pouze z vyprávění a vzpomínek jejího otce.[53] Veškeré památky znala pouze z fotografií, které od něj měla k dispozici.

Návštěva však předčila očekávání.[54] Ačkoliv první shledání se svými českými příbuznými popsala jako poněkud rozpačité, další průběh návštěvy probíhal téměř idylicky.[55] Ona i její sourozenci měli prostor projít si společně s příbuznými celou Plzeň a její blízké okolí. Informátorka uvedla, že se v Československu cítila téměř jako doma.

Čtvrtou dotazovanou byla opět žena. Narodila se v roce 1975. Pochází z velmi početné rodiny. Její otec Čech pocházející z Ostrova u Karlových Varů měl šest sourozenců a matka, která se narodila v Aši, měla sourozenců sedm. Výpověď informátorky se zakládala hlavně na rodinné historii, kterou mi byla

[51] informátor V
[52] informátor V
[53] informátor V
[54] informátor V
[55] informátor V

ochotna zprostředkovat. Informátorka pracuje v archivu a jako koníček má rodinnou historii. Sbírá data o své rodině a vše si pečlivě zaznamenává.[56]

Rodiče matky žili v německém pohraničí. Obživu jim zajišťovalo rodinné hospodářství. Oba dva pocházeli z Německa, do Čech se dostali po první světové válce a rozhodli se zde usadit. Do pohraničí se stěhovali již se dvěma malými dětmi. Dle zprostředkované výpovědi informátorky, která už ji sama má už jako zprostředkovanou od svých rodičů, svého rozhodnutí nikdy nelitovali a byli v tehdejším Československu spokojeni. Doma se mluvilo německy, ale oba dva se velmi rychle naučili česky. Jejich děti se standardně vzdělávaly v českých školách. Do pohraničí za nimi často jezdili jejich němečtí příbuzní při oslavách narozenin, svatbách, pohřbech a dalších rodinných setkáních. Jelikož byla rodina velmi početná, setkání vždy čítala mnoho lidí. Jako příklad informátorka uvedla svatbu jejich nejstaršího syna Karla, který si vzal ženu ze sousedního hospodářství. Svatby se zúčastnila velká část vesnice a v daný moment nikdo z hostů neměl potřebu řešit, zda je jeho původ v Německu nebo v Československu, zda mluví německy nebo česky. Všichni společně novomanžele oslavovali.

Vše se však začalo měnit s příchodem druhé světové války. Situace v pohraničí byla více a více napjatá. Sousedské vztahy rázem ochladly, najednou se z nich stali cizinci, se kterými velká část vesnice odmítala komunikovat.[57] Situace zůstala stejná po celou dobu trvání druhé světové války[58]. Když válka skončila, rodiče předpokládali, že se situace uklidní, avšak nestalo se tak. Konflikty neustále narůstaly, bylo naprosto jasné, že není možné na tomto místě nadále setrvat.[59] Rodina v roce 1945 čítala již 8 členů a narození dalšího se v brzké době očekávalo. Celá rodina však byla z pohraničí vyhnána do Německa. S sebou si vzali pouze pár nejnutnějších věci, které naložili na vůz tažený koněm a uprchli. Snažili se dostat co nejrychleji ke svým příbuzným, kteří žili nedaleko hranic. Při cestě do Německa se zastavili v Aši, kde zjistili, že zde žije část matčiných příbuzných, kteří byli ochotni je u sebe

[56] informátor VI
[57] informátor VI
[58] informátor VI
[59] informátor VI

ubytovat. V Aši se krátce po příchodu narodila matka informátorky. Pro rodinu to byla velice šťastná událost, která svým způsobem vyvážila smrt nejmladšího syna, který onemocněl při odchodu z rodné vesnice a na následky nemoci záhy zemřel.

V Aši byly vztahy mnohem mírnější. I když obyvatelé věděli, že rodina informátorky patří podle tehdejších rozhodnutí na druhou stranu hranice, nikdo rodinu neudal a ta tak mohla zůstat na tomto místě. Po zklidnění situace po odsunu Němců z pohraničních oblastí začala rodina opět fungovat jako celek. Děti rostly, rodiče začali opět pracovat. Avšak nikdo z nich na agresivní vyhnání z jejich rodné vsi do konce života nezapomněl a postaral se o to, aby se tato informace sdílela s další generací. Stejně tak se dostalo toto svědectví k mé informátorce. Tento příběh jí vyprávěla její babička, když byla ještě malá a nevěnovala mu žádnou větší pozornost. Když si na něj však po letech vzpomněla a zeptala se na něj matky, rozebíraly ho celou noc.[60] Jistě došlo k určitému zkreslení v rámci vyprávění, nicméně hlavní poselství zůstalo zachováno a informátorka ho sdělila jak mně tak i svým dětem se stejnou důležitostí jako ho vyprávěla její babička své dceři.

Dalšími dotazovanými byli reprezentanti mladší generace, narozeni po roce 1989. Jedná se o dva mladé muže[61], kteří v současné době studují vysokou školu a o dvě dívky[62], z nichž je jedna také studentkou vysoké školy a druhá je zaměstnankyní lázeňského hotelu.

Tito lidé Německo vnímají nejvíce jako sousední stát, kde je možno studovat na zahraničních stážích, hledat a popřípadě vykonávat pro ně výhodnější a lépe finančně ohodnocenou práci, než je možné vykonávat v Čechách. Velké množství mladších lidí rovněž jezdí do Německa za nákupy, jelikož německé zboží považují za kvalitnější a obecně lepší. Mezi hlavní poptávané artikly patří potraviny nebo oblečení, které zde nakoupí dle jejich názoru výhodněji. Tři z nich v současné době nemají se zahraniční stáží

[60] informátor VI
[61] informátor VII - rok narození 1990, informátor VIII - rok narození 1991
[62] Informátor IX- rok narození 1991, informátor X - rok narození 1992

zkušenost, nicméně jedna z dívek[63] má v rámci svého studijního programu za sebou stáž v německém Hamburgu.

Stáž popsala jako velkou a cennou zkušenost, která však nebyla bez problémů. Co se týče studia, to probíhalo hladce, avšak jako velký problém uváděla komunikaci s místními studenty.[64] Pokud byla v kontaktu se studenty z dalších zemí, nebylo pro ni nijak těžké sehnat cokoliv ohledně studia. Místní však podle jejích slov tak sdílní a naklonění pomoci už nebyli. Zkušenosti si velmi váží, ale podle jejích slov si, pokud bude mít možnost, zvolí jinou zemi.

Druhá z dívek, která pracuje v lázeňském hotelu a je tak díky své profesi s Němci v podstatě v každodenním kontaktu. Uvedla, že je na první pohled poznat, odkud Němci, kteří Karlovy Vary navštíví, pocházejí.[65]Je prý přímo evidentní, jestli pocházejí z bývalého Západního či Východního Německa. Ti ze Západního, jsou celkově otevřenější a v uvozovkách světovější. Oproti tomu ti, kteří pocházejí z bývalého Východního Německa mají tendenci si „hrát“ na úroveň těch západních, nicméně úroveň jejich chování „západnímu“ vzoru příliš neodpovídá.

Při otázce: „Co pro vás znamená Německo?“, respondenti uváděli například německá auta[66] (Opel, Volkswagen), představitele německé politiky (Angela Merkel), také Němce, kteří jsou celosvětově známí v komerční sféře, jako například modelka Claudia Schiffer[67] nebo hudební skupina Rammstein[68]. Dále také zmiňovali typické německé kroje, poté události jako je Oktoberfest. Všichni čtyři dotazovaní rovněž v minulosti navštívili adventní trhy, a to konkrétně v Drážďanech.

Vedl jsem také dotazníkové šetření (viz příloha). Dotazník se skládal z osmi jednoduchých otázek týkajících se Němců a německého jazyka. Oslovil jsem dvě stovky lidí, kteří žijí na Karlovarsku ve věkovém rozmezí 18 až 65 let. Ze dvou set dotazníků se mi jich vrátilo 126.

[63] informátor IX
[64] informátor IX
[65] informátor VII
[66] informátor VIII
[67] informátor VIII a IX
[68] informátor VIII

Dotazoval jsem se na následující:

a. znalost německého jazyka
b. zkušenost se zahraniční stáží v Německu
c. zkušenost s prací v Německu
d. kontakt s německými turisty/obyvateli v České republice
e. přítomnost příbuzných v Německu a kontakt s nimi
f. cesty do Německa a jejich frekvence
g. historie česko-německých vztahů
h. současné česko-německé vztahy

Podle dotazníků, které jsem shromáždil lze říci následující. Spíše menšina dotazovaných mluví plynně německy a bez problémů se v Německu domluví. Se zahraniční stáží během studií má zkušenost jen malá část dotazovaných, konkrétně 36 ze 126 dotazovaných. Dále ze 126 dotazovaných v Německu stále pracuje pouze pět z nich, avšak větší část z nich má s prací v Německu zkušenost. Oproti tomu velká část dotazovaných má zkušenost s německými obyvateli, kteří jako turisté přijíždějí do České republiky. Rovněž velká část dotazovaných má v Německu příbuzné, avšak ne všichni udržují pravidelný kontakt. Toto zjištění připisuji historickému vývoji, který se na Karlovarsku v minulosti udál a formoval tak životní cesty tehdejších obyvatel. Pro většinu dotazovaných rovněž není žádným větším problémem do Německa vycestovat, byť jen několikrát ročně například za nákupy či jinak.

Poslední dvě otázky se týkaly přímo česko-německých vztahů, konkrétně jejich historickému vývoji a současné situaci. V těchto dvou bodech jsem se snažil zjistit celkové povědomí o tom, jaké změny se v tomto příhraničním regionu v průběhu dějin udály. Dle dotazníkového šetření je viditelné, že historii má v povědomí velká část dotazovaných. Získané znalosti připisuji nejen vzdělávacímu systému, ale rovněž rodinným příběhům a zkušenostem. V otázce současného dění se většina dotazovaných zajímá o celosvětové dění, které sledují zprostředkovaně pomocí televize, novin či internetu. Přímo o současné dění v otázce česko-německých vztahů se z dotazovaných zajímá pouze okrajová část.

Určitá část dotazovaných, které jsem oslovil, vyjádřila určitou nechuť k německému jazyku, jelikož je pro ně němčina jazykem, který je příliš složitý a je těžké se ho naučit. Zde je viditelný zásadní rozdíl oproti starším generacím, které byly s německým jazykem ve větším kontaktu a učily se ho již od předškolního věku, kdy je cizímu jazyku naučila například babička nebo jiný starší člen rodiny, který mluvil plynně německy. Jazyk byl vnímán jako něco automatického a nikoliv cizího jako je tomu pro dnešní generace. Nicméně tato informace se nedá paušalizovat na veškeré obyvatelstvo Karlových Varů, jedná se pouze o příklad. Podstatně menší část oslovených uvedla německou historii. Pokud ji uvedli, nejčastěji se jednalo o jméno Adolfa Hitlera nebo pád Berlínské zdi. Dle mého názoru je důležité minulé události přenášet dál a neopomíjet je, zkrátka udržovat je v povědomí všech díky vzdělávacímu systému. Dovoluji si tvrdit, že v tomto ohledu funguje české školství velmi dobře. Osobně tak soudím dle svého příkladu, jelikož studiu německé historie, formování obou národních států jak Německa, tak České republiky a dále také habsburské monarchii, která měla na oba státy zcela zásadní vliv, jsme se na gymnáziu věnovali velmi dlouho a dopodrobna. Rovněž při studiu na ZČU jsme se na mnoha přednáškách, ať byly interní či externí, setkali s problematikou národů, nacionalismu či přímo česko-německých vztahů, jejichž studiu se věnoval přímo jeden celý kurz, který jsem absolvoval v druhém ročníku bakalářského studia.

Rozhovory, které jsem s informátory vedl, mi nepřinesly jen povědomí o jejich životech a informace o tom, jak společnost v minulosti fungovala, ale také nový pohled na danou problematiku. Autentičnost vyprávění, kdy si v daném momentu připadáte téměř jako byste danou vzpomínku prožili společně, ve vás zanechá hlubokou stopu, která zcela určitě ovlivní váš názor a smýšlení. Je potřeba zmínit jaké možnosti a svobodu naše generace oproti generacím našich rodičů a prarodičů má. Minimální kontroly na státních hranicích, žádný strach o to, jestli vás přes hranice pustí nebo zda se budete muset vrátit zpět. Možnost každodenního kontaktu pomocí internetu s příbuznými, kteří jsou stovky kilometrů daleko, bereme jako samozřejmost, ale tako zkušenost mě naučila, že to tak dříve nebylo a měli bychom si toho

vážit, někdy se i v životě pozastavit a zamyslet se nad tím, jaké máme štěstí žít právě dnes.

5. ZÁVĚR

Česko-německé vztahy prošly velmi komplikovaným vývojem. Od každodenního klidného soužití k vzájemným sporům a nenávisti a následně zpět k fungujícím příhraničním vztahům, které se nesou v duchu vzájemné spolupráce. Tato cesta však nebyla nijak přímočará ani jednoduchá. Šlo o proces, který trval téměř dvě století, než došlo k ustálení vztahů. Ani dnes však nelze opomíjet nebo zastírat minulé události. Pokud se nad formováním česko-německých vztahů zamyslím, v druhé polovině 19. století muselo nutně dojít k jejich přetvoření. Celá Evropa byla zmítána revolucemi a i když na našem území proběhly relativně klidným způsobem, společenství Čechů a Němců z nich vyšlo zcela pozměněné.

Následný, uměle a někdy až násilně, udržovaný klid byl pouze jakýmsi „klidem před bouří“, který představovala první světová válka, po jejímž konci již nic nebylo jako dřív. Padly staré pořádky, zhroutily se systémy, které fungovaly stovky let, a lidstvo bylo otřeseno dopady války. Nejinak tomu bylo i v Karlových Varech, v poklidném lázeňském městě, které sloužilo a i nyní má sloužit hlavně k rekreaci a odpočinku. Po vzniku Československa docházelo ke střetům mezi obyvateli, kteří byli ve městě původní s obyvateli, kteří měli v nadšeném duchu a troufám si říci i v euforii, tendence diktovat následný vývoj země. Však to byla také jejich země, země Čechů a Slováků, nikoliv země Čechů, Slováků a Němců. Němci v Československu však tvořili velkou menšinu, která měla své požadavky a jejich řešení vždy neprobíhalo v klidu a míru.

S příchodem druhé světové války se česko-německé vztahy definitivně změnily. Karlovarští obyvatelé, čeští Němci v pohraničí byli sice nadšeni z připojení svého města k Německu, ale záhy se ukázalo, že válečný stav nepřináší nic jiného než hlad, strach a utrpení. Poté, co bylo Německo v druhé světové válce poraženo, přichází na řadu otázka: „Jak naložit s viníky války?“ V tomto směru se Československá republika, i když s tichým souhlasem západních mocností, zachovala velmi striktně. Během několika měsíců bylo vystěhováno ze svého domova přes tři miliony obyvatel, a to nepříliš korektním

způsobem, který zanechal následky na obou stranách. Na druhou stranu, já osobně s odstupem, který se snažím v této věci mít, nepřicházím na jiné řešení, než byl poválečný odsun, nicméně jedním dechem dodávám, že nikdy nemělo dojít k tzv. „divokému odsunu“, který následoval bezprostředně po válce, vše mělo proběhnout za mírnějších podmínek, v duchu větší organizace a s větším rozmyslem. I přes to, že od těchto událostí uplynulo již téměř 70 let, jsou některé otázky, co se týče sudetských Němců, nevyřešené.

Po vysídlení sudetských Němců bylo české pohraničí prakticky vykradeno, ať už se jedná o konkrétní osoby či přímo Československý stát, který ze své moci konfiskoval majetek, který už původním obyvatelům nikdo nemůže vrátit. Paradoxem je, že tato situace se v Československu opakovala znovu za vlády komunistů, kdy nebyla problémem národnost, ale spíše majetek, rodová hrdost či nesouhlas s režimem. Tehdy československá vláda opět sáhla k radikálnímu řešení, kdy zabrala majetek, bez kterého byli daní lidé v podstatě bezmocní a značně podlomení. Vysídlení Němci se však v Německu nesetkali s pochopením a byli odmítáni. Po několik let tak měli „label“ vysídlenců, kteří nejsou součástí žádného státu. Často hledali pomoc u církevních či jiných dobročinných organizací.

Po pádu komunistické vlády se objevil prostor pro nápravu chyb, které se v uplynulých čtyřiceti letech záměrně zamlčovaly nebo byly v souladu s režimem přímo vymazány z historie. Po roce 1989 noví státníci, jako například Václav Havel, přicházeli s omluvami, které byly myšleny v tom nejlepším světle, nicméně minulost už zvrátit nelze. Za vstřícný krok lze určitě považovat „Projekt dokumentace osudů aktivním odpůrců nacismu“, který od roku 2005 podporuje česká vláda (Zimmerman 2009, 220). Díky tomuto a další podobným projektům může dojít alespoň k částečné rehabilitaci těch, kteří bojovali za správnou věc. Karlovarsko, jako region, který má k německým hranicím nejblíže, zůstává s německou entitou v kontaktu hlavně díky turismu a cestovnímu ruchu, který každoročně přináší do Karlových Varů, jakožto i do dalších lázní mnoho návštěvníků německé národnosti. Stejně tak mnoho lidí z Karlovarska jezdí do Německa za známými, které zde mají, popřípadě za prací či pouhými nákupy či rekreací.

I když se podle výpovědí mnou dotazovaných může zdát, že lidé mají o minulosti stále menší povědomí, není tomu tak u všech. I když pamětníků ubývá a ne vždy je jejich odkaz nadále udržován tak, aby plnil svou funkci, stále se najdou rodiny, které mají tendence rodinný odkaz udržovat. Tyto rodiny jsou hlavními nositeli vzpomínek na uplynulé události, pokud nebudeme počítat učebnice a jiné knižní zdroje. Je potřeba těmto rodinám pokládat velkou důležitost, protože i přes nelehké životní situace a momenty, které by chtěly spíše zapomenout, stále nesou odkaz pro další generace, který by neměl upadnout v zapomnění.

Jak jsem již zmínil výše, pro mou generaci je Německo sousedním státem, kde je možné studovat a přijít tak více do kontaktu s kulturou, která je, alespoň co se týče jazyka relativně odlišná od té české. Já osobně jsem vděčný za to, studuji v době, kdy historie a stejně tak realita není nijak úmyslně pozměňována v něčí prospěch. Dle mého názoru by měl mít každý člověk alespoň určitý přehled o tom, co se v minulosti událo, co následovalo a jak se k minulosti stavět, jelikož ne vždy je všechno černobílé a spíše je nutné jít v řešení daného problému více do hloubky, pochopit všechny souvislosti a až poté vyřknout verdikt a vytvořit si na danou věc názor.

6. RESUMÉ

Má práce se věnuje česko-německým vztahům na Karlovarsku. Je rozčleněna do čtyř kapitol, na úvod, historický kontext, historie česko-německých vztahů v Karlových Varech a závěr. V jednotlivých kapitolách se věnuji otázce česko-německých vztahů obecně, poté na příkladě Karlových Varů v historii a také v současnosti na základě výpovědí obyvatel Karlových Varů, se kterými jsem následně pracoval. Ve své práci jsem použil především knižní literaturu, popřípadě internetové zdroje, které jsem používal hlavně k doplňujícím informacím a doplněním kontextu. Dalším pramenem byly výpovědi dotazovaných informátorů.

7. SUMMARY

My bachelor thesis deals with czech and german relation in Karlovy Vary and surroundings. In my thesis there are for parts: introduction, historical kontext, history of czech and german relations in Karlovy Vary town and conclusion. In every part, I'm trying to describe the meaning of czech and german relations general, after that I describe czech and german relations in Karlovy Vary Down in history and in present too, where I used information from persons, who live in Karlovy Vary. I used especially books, internet sources for complete the context. Next source of my thesis was information from persons from Karlovy Vary.

8. PŘÍLOHY

DOTAZNÍK

1. Německý jazyk:
    a. nemluvím vůbec
    b. mírné pokročilý
    c. pokročily
    d. plynně se domluvím
2. Zahraniční stáž v Německu
    a. nemám zkušenost ani zájem
    b. nemám zkušenost, ale mám zájem
    c. mám zkušenost i zájem
    d. pravidelně absolvuji stáže
3. Pracovní trh v Německu
    a. nemám zkušenost ani zájem
    b. nemám zkušenost, ale mám zájem
    c. mám zkušenost i zájem
    d. pracuji zde
4. Kontakt s německými turisty
    a. nikdy jsem se nesetkal/a
    b. setkávám se nepravidelně
    c. setkávám se často
    d. pravidelně se stýkám
5. Příbuzní v Německu
    a. nemám
    b. mám, ale znám pouze z vyprávění
    c. mám, ale neudržujeme vztahy
    d. mám, pravidelně se stýkáme
6. Zahraniční pobyt v Německu
    a. nikdy jsem nebyl/a
    b. 1x - 3x ročně (okrajové návštěvy - nákupy, aquapark)
    c. 5x - 7x ročně (častější návštěvy - památky, akce spojené se svátky)
    d. 10x a víckrát ročně (příbuzní, práce)
7. Česko-německé vztahy v historii
    a. nezajímám se
    b. zajímám se okrajově
    c. studoval/a jsem na SŠ
    d. studuji, zajímám se do hloubky
8. Současné česko-německé vztahy

a. nezajímám se
b. zajímám se okrajově
c. sleduji evropské dění
d. zajímám se do hloubky

GRAF

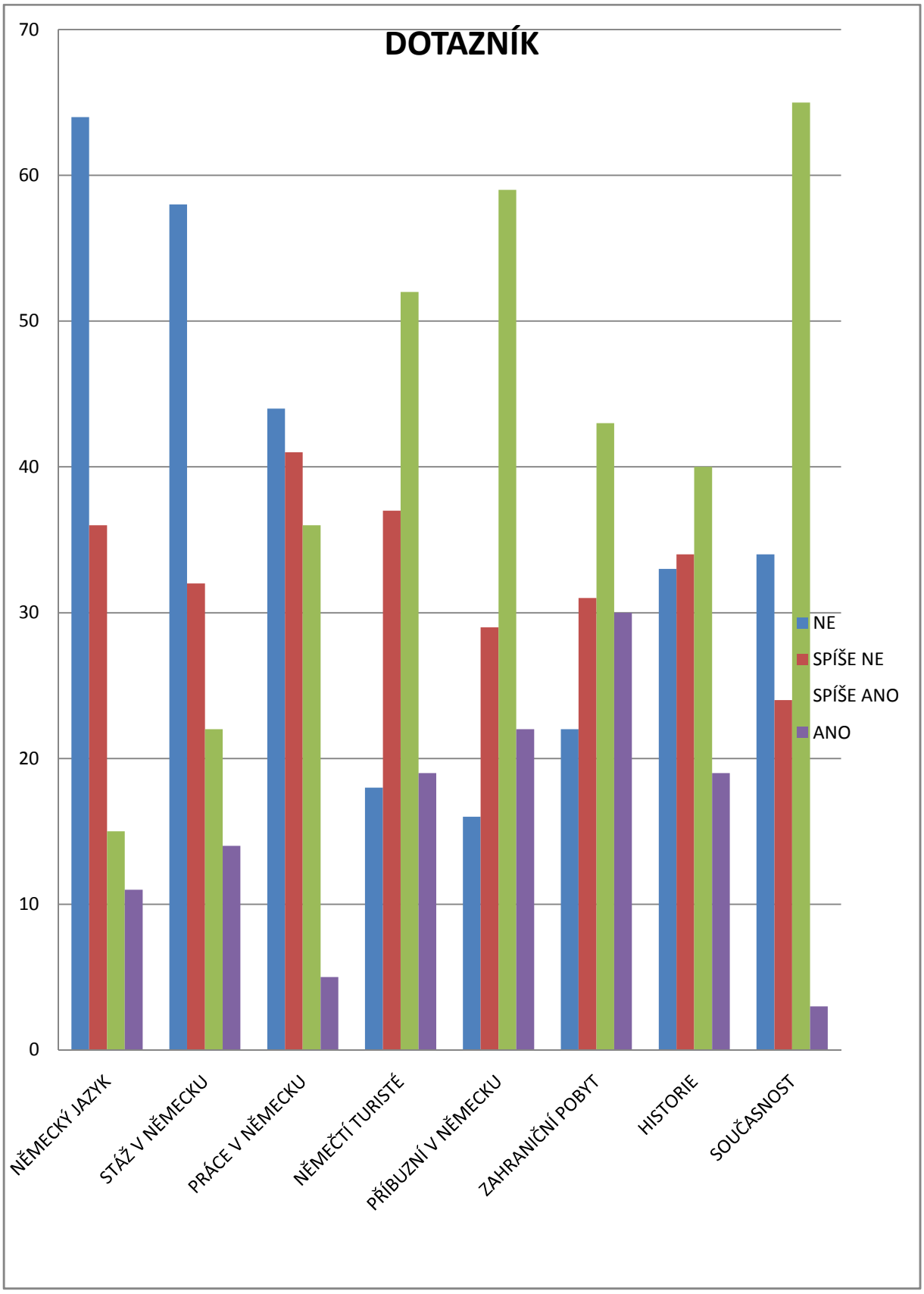
DOTAZNÍK
70
60
50
40
30
20
10
0
NĚMECKÝ JAZYK
STÁŽ V NĚMECKU
PRÁCE V NĚMECKU
NĚMEČTÍ TURISTÉ
PŘÍBUZNÍ V NĚMECKU
ZAHRANIČNÍ POBYT
HISTORIE
SOUČASNOST
NE
SPÍŠE NE
SPÍŠE ANO
ANO

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

von ARBURG, Adrian - DVOŘÁK, Tomáš - KOVAŘÍK, David a kolektiv. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská, Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010. ISBN 978-80-86488-70-7

BAUER, Franz - GLASSL, Horst a kolektiv. *Tisíc let česko-německých vztahů: Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích.* Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1991. ISBN 80-85241-08-0.

BURACHOVIČ, Stanislav a Jan NEDVĚD. *Karlovarské kalendárium*. Cheb: HB Print Cheb, 2011. ISBN 978-80-87458-01-3.

DIETER ZIMMERMAN, Hans. *Dějinné sousedství Čechů a Němců*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, o.p.s., 2012. ISBN 978-80-86142-45-6.

Dvořák, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953, Závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa* Brno: Matice moravská, 2012. ISBN 978-80-86488-92-9

FEJTÖ, François. *Rekviem za mrtvou říši: O zkáze Rakouska-Uherska*. Praha: Akademie věd ČR, 1998. ISBN 80-200-0669-9.

HILF, Rudolf. *Němci a Češi*. Praha: Prago Media News, 1996. ISBN 80-902240-1-6

KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2177-7.

NOVOTNÝ, Lukáš. *Karlovy Vary*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček - Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-798-3.

ŘEHÁČEK, Karel. *Němci na Karlovarsku vletech 1945-1948*. Plzeň: Bílý slon, 2011. ISBN 987-80-254-9620-6.

VYLITA, Břetislav, Jiří KLSÁK. A KOLEKTIV. *Karlovy Vary-Město lázní a pramenů*. Karlovy Vary: Mirror Promotion s.r.o., 2007. ISBN 978-80-254-0808-7. KUČERA, Jaroslav a Marie HOMOLOVÁ. *Karlovy Vary*. Praha: Pavel Dobrovský - BETA, 2007. ISBN 978-80-7306-300-9.

SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha: Academia Praha, 1996. ISBN 80-200-0577-3

SEIBT, Ferdinand. Češi a Němci – Dlouhá cesta ke katastrofě. In: Lozoviuk Petr, *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. Století.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-283-0